

ΛΙΛΗ ΛΑΜΠΡΕΛΛΗ

Μικρό
αλφαβητάρι
αφήγησης

*Εγχειρίδιο αυθαίρετου στοχασμού πάνω
στα παραμύθια και στην αφήγησή τους*

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Πρόλογος

Αμέσως μετά την πρώτη έκδοση του *Λόγος εύθραυστος κι αθάνατος*, μ' έπιασε απελπισία με τη σκέψη ότι δεν μπόρεσα να βάλω μέσα όλα όσα διάβασα, άκουσα ή σκέφτηκα πάνω στα παραμύθια και την αφήγησή τους κι άρχισα να κρατάω σημειώσεις για να τις παραχώσω σε μια επόμενη ανατύπωση του *Λόγου*. Όταν ήρθε αυτή η στιγμή, μετά από κουβέντα με την Έλενα Πατάκη, κατάλαβα ότι θα ήταν προτιμότερο να μην αλλάξει η δομή του βιβλίου αλλά στη δεύτερή του έκδοση να παραμείνει ως έχει και να ταξινομήσω αλφαβητικά τα γραψίματά μου σ' ένα καινούριο βιβλίο μικρού σχήματος.

Έτσι γεννήθηκε αυτό το αλφαβητάρι αφήγη-

σης. Μοιάζει με μικρό εγχειρίδιο εργόχειρου, καθημερινού στοχασμού πάνω στην οδύνη και την ομορφιά της ζωής μέσα από τα λαϊκά παραμύθια – ομορφιά που είναι πιο δυνατή από τον κακάσχημο κόσμο και πολύ πιο μεγάλη, και κυρίως πάνω στον άνθρωπο που αφηγείται, τον «Homo Fabulator».

Τι είναι ο αφηγητής; Τι η αφήγηση; Τι το παραμύθι; Τι η αγάπη; Τι η απάθεια; Τι η απώλεια;

Η ζωή; Ο θάνατος; Ο χρόνος; Το γέλιο; Η ερωτικότητα; Η ελευθερία; Το θάρρος; Η ίαση; Η καλοσύνη; Τι είναι όλα αυτά κι άλλα, κι άλλα, σε σχέση με τα παραμύθια, τους παραμυθάδες, την τέχνη της αφήγησης;

Σκέψεις, διαβάσματα, σεμινάρια, κουβέντες με παραμυθάδες, όλα εστιασμένα στην προφορική παράδοση, στη συντεχνία των παραμυθάδων, στη δεοντολογία που οριοθετεί έναν μη περιφραγμένο χώρο – τον χώρο της αφήγησης λαϊκών παραμυθιών – κατάληξαν σ' αυτό το αλφαβητάρι. Όπου υπάρ-

χουν αποσπάσματα από ξενόγλωσσα βιβλία, η μετάφραση (ελεύθερη πάντα) είναι δική μου. Χωρίς μεγαλύτερη φιλοδοξία από ένα μικρό φως στο τεράστιο θέμα της αφηγηματικής εμπειρίας, με τις αναπόφευκτες επαναλήψεις και ατέλειες του προφορικού λόγου, με πιθανές επικαλύψεις με κάποια χωρία του *Λόγος εύθραυστος κι αθάνατος*, που ήταν υποχρεωτικό να αναφερθούν επειδή είναι ουσιώδη, αυτό το μικρό βιβλίο αποτελεί ένα συμπλήρωμα του *Λόγου* και σαν κι αυτόν επιχειρεί να προσεγγίσει τα παραμύθια, την αφηγηματική τέχνη και την ψυχική διάθεση του αληθινού παραμυθά που είναι μια διάθεση αγαπητική. Γιατί ο παραμυθάς είναι ένας ερωτικός άνθρωπος.

Όσο για τα παραμύθια, ίσως είναι το σημαντικότερο δημιούργημα του έλλογου νου που επέζησε σχεδόν αναλλοίωτο στην ουσία του για χιλιετίες, διασχίζοντας τόπους και καιρούς με το πιο ευάλωτο και συγχρόνως το πιο δυνατό μέσο: την αν-

θρώπινη φωνή. Είναι θαυμαστό ότι αυτά τα φαινομενικά ανώδυνα αφηγήματα μεταφέρουν από στόμα σε στόμα το νόημα της ζωής και μπορούν να μας σώσουν από ανίατη οδύνη, ανίατη κενότητα, ανίατη δειλία, ανίατη μιζέρια, ανίατη ανία – όλα τα κακά που οδηγούν σε άσκοπο παραγέμισμα ελεύθερου χρόνου κι ελεύθερου πόνου. Είναι κάτι παραπάνω από θλιβερό το να αφήνουμε να θεριέψει μέσα μας η οδύνη που μπορεί να μας κάνει κανίβαλους του εαυτού μας και των γύρω μας ή η κενότητα που θα μεγαλώσει το κενό εντός και εκτός μας ή η βαριεστημάρα – όλα όσα απαιτούν την ενέργεια των άλλων αλλά όχι τη δική μας, ενώ έξω από την πόρτα μας η πείνα θερίζει, ο πόνος περισσεύει.

Αν θέλουμε να κάνουμε ένα ταξίδι σαν του Οδυσσέα, πρέπει να ξεκουνηθούμε. Να μετακινηθούμε. Σύντροφοι πιστοί, αυτές οι παμπάλαιες ιστορίες μάς ακολουθούν με αθωότητα στον νό-

στο για τη δικιά μας Ιθάκη χωρίς να γίνονται γουρούνια στην ποδιά της Κίρκης, χωρίς να τρώνε τα βόδια του Ήλιου. Μας διδάσκουν εμπιστοσύνη στη ζωή, μας προσφέρουν δύναμη και ομορφιά κι αντέχουν να μας ομορφαίνουν το ταξίδι ως το τέλος.

Στην αρχή ήταν ο Λόγος. Στην αρχή του νοήμονα λόγου ήταν ο μύθος. Το μόνο κομμάτι του αρχέγονου μύθου που παραμένει ζωντανό είναι το παραμύθι. Όπως γράφω και στον εύθραυστο Λόγο, σαν τα παραμύθια κι εγώ, δεν απευθύνομαι από μυαλό σε μυαλό αλλά από καρδιά σε καρδιά. Το λοιπόν, ας παραμυθιαστούμε.

Καλησπέρα της αφεντιάς σας!

Αγάπη

Το ζωτικό για μια αληθινή σχέση ανάμεσα στον παραμυθά και σ' αυτόν που ακούει το παραμύθι: η αγάπη (αυτή η φθαρμένη λέξη που είναι αδύνατο να οριστεί) σε όλες της τις διαβαθμίσεις – ή τουλάχιστον μια φιλική διάθεση, μια εμπιστοσύνη.

Όσο καλή πρόθεση κι αν έχουμε, δεν μπορούμε να αφηγηθούμε σε «εχθρούς», όπως δεν μπορούμε ν' ανοίξουμε την καρδιά μας σε κάποιον που μας προκαλεί δυσπιστία ή δυσφορία. Μόνο σε φίλους και εικαζόμενους φίλους. *«Αν αγαπάς κάτι, σου μιλά. Η αγάπη σου ακόμα και για ένα λιθαράκι ξυπνάει την αγάπη που κοιμάται μέσα στο λιθαράκι, γιατί σ' όλα τα πράγματα κοιμάται η αγάπη – κάτι σαν ανέκφραστη ευγνωμοσύνη που δεν περιμένει παρά να αφυ-*

πνιστεί. Αν χρειαστεί να διαλέξεις ανάμεσα στην αλήθεια και στην αγάπη, διάλεξε την αγάπη. Τότε θα ζεις με την αγάπη κι αυτή θα σου φέρει αλήθειες». – Ανρί Γκουγκό (προφορική διδασκαλία)

Αλήθεια

«Υπάρχει τίποτα αληθινότερο από την αλήθεια; Ναι, το παραμύθι. Αυτό δίνει νόημα αθάνατο στην εφήμερη αλήθεια». – Νίκος Καζαντζάκης, Αναφορά στον Γκρέκο

Ο παραμυθάς είναι ένας αναζητητής της αλήθειας. Μέσα στις αλήθειες των παραμυθιών ψάχνει τη δική του, μπορεί καλά καταχωνιασμένη στα βαθιά του ασυνείδητου. Αυτή η αναζήτηση έχει τη δύναμη να τον φέρει πιο κοντά στη φωνή της ψυχής.

«Είναι λίγοι αυτοί που λαχταρούν να βρουνε την αλήθεια τους που ψιθυρίζει αδιάκοπα η φωνή της ψυχής, γιατί για να την ακούσεις πρέπει να κλείσεις τ' αυτιά στη φιλοδοξία να διαφεντεύεις τους άλλους, σε κά-

θε επιθυμία να είσαι αρεστός, σε κάθε φόβο, στη φασαρία του κόσμου». – Ανρί Γκουγκό, *Le fils de l'ogre*

«Έζησα τα παιδικά μου χρόνια στις Μεγάλες Λίμνες και ξέρω να ξεχωρίζω μια βάρκα με γερό σκαρί. Αν σκεφτούμε πόσοι άνθρωποι στους καιρούς μας αναζητούν την αλήθεια και είναι σε επαφή μεταξύ τους γι α π ρ ώ τ η φ ο ρ ά στην ιστορία της ανθρωπότητας, δεν υπήρξαν ποτέ τόσα γερά σκαριά να ταξιδεύουν μαζί στις καταγίδες του κόσμου. Όσο κι αν τρίζουν τα μαδέρια τους, το ξύλο είναι γερό. Κοιτάξτε πέρα από την πλώρη και θα δείτε πόσες τέτοιες βαρκούλες διασχίζουν τα νερά για να σας συναντήσουν. Θ' αντέξουμε ό,τι κι αν γίνει».

– Κλαρίσσα Πίνκολα Εστές, *We were made for these times* (σε συνοπτική, ελεύθερη απόδοση)

«Προτιμάμε να την αγνοούμε την αλήθεια, για να μην υποφέρουμε, για να μη γιατρευόμαστε. Γιατί διαφορετικά θα γίνουμε αυτό που φοβόμαστε: ολοζώντανοι». – Μάσιμο Γκραμελλίνι, *Όνειρα γλυκά*

Αμφισημία

Ο αφηγητής παραμυθιών όλων των καιρών κι όλων των τόπων έχει επίγνωση της αμφισημίας ότι στην εξωπραγματική και φαινομενικά αφελή ιστορία που αφηγείται υπάρχει μια μεγάλη δύναμη, μια βαθιά αλήθεια – «ψέματα κι αλήθεια, έτσι είν' τα παραμύθια». Αυτή η επίγνωση τον διαχωρίζει από τον φυσικό αφηγητή που είμαστε όλοι, που αφηγείται με μεγαλύτερη ή μικρότερη ειλικρίνεια, με μεγαλύτερη ή μικρότερη δεξιότητα, μια καθημερινή, «αληθινή» βιωματική ιστορία.

«Μια φορά κι έναν καιρό ήταν και δεν ήτανε...» Από την εναρκτήρια φόρμουλα ως την κατακλείδα, η αμφισημία υπάρχει παντού: Οι τυφλοί στα παραμύθια βλέπουν τα αόρατα. Στα ευτράπελα, οι τρελοί έχουν μια παράξενη σοφία. Ο τρελός του χωριού (για παράδειγμα, ο Χότζας) δεν παρασταίνει τον παλιάτσο για να γελάσουμε με την αδεξιό-

τητά του, αλλά μας ταρακουνάει με τις ωμές αλήθειες που μας λέει με τόση ελαφράδα.

Όσο για τα μαγικά παραμύθια, η κορύφωση της αμφισημίας βρίσκεται στο ότι η στιγμή που ο ήρωας έχει χάσει τα πάντα συμπίπτει με τη στιγμή που τα πάντα είναι δυνατά, γιατί είναι υποχρεωμένος να μετακινηθεί από το «τίποτα» και να χτίσει μακριά από τον τόπο της οδύνης έναν καλύτερο (ψυχικό) κόσμο.

Πρέπει να θυμόμαστε πως τα παραμύθια έχουν μια ιερή μνήμη ενώ δηλώνουν ότι είναι ασημαντες, ψεύτικες ιστορίες, διδάσκουν χωρίς να έχουν ίχνος διδαχής, ψυχαγωγούν ενώ δεν πλάστηκαν μόνο και μόνο για να περνάει η ώρα, θεραπεύουν ενώ δε δηλώνουν καμιά πρόθεση θεραπείας.

Ανταγωνιστικότητα

Η άνευ λόγου ανταγωνιστικότητα δεν είναι ελευθερία, είναι σκλαβιά και στην αφήγηση παραμυθιών

δεν υπάρχει κανένας απολύτως λόγος ανταγωνισμού. Δε νοείται ανταγωνιστικός παραμυθιάς, γιατί δεν μπορεί να μετρηθεί και να συγκριθεί η συγκίνηση που μπορεί να προκαλέσει η αφήγηση ενός παραμυθιού. Η αφήγηση δεν είναι ούτε αρένα, ούτε λαϊκή αγορά, ούτε μετρήσιμη αθλητική επίδοση.

«Για να είμαστε ελεύθεροι, το μεγάλο μυστικό είναι να απαλλαγούμε από την τάση να ανταγωνιζόμαστε άλλους φτωχοδιάβολους. Ας έχουμε περηφάνια, αλλά ας τη χρησιμοποιούμε για να είμαστε ο αληθινός εαυτός μας, πέρα από οποιονδήποτε πιθανό ή φανταστικό ανταγωνισμό». – Τζον Κούπερ Πάουις

Ανοιχτωσιά

Τα παραμύθια μάς ανοίγουν ένα παράθυρο προς τη ζωή, μακριά από τη βολή μιας κούφιας κοινωνικότητας, μακριά από τη λαγνεία της οδύνης, από τις όποιες καθηλώσεις μας, από τον κλειστοφοβικό μας μικρόκοσμο. Μας οδηγούν σε μονοπάτια

όπου τα σιδερένια παπούτσια μπορούν να λιώσουν, σε τόπους όπου όλα είναι δυνατά.

«Πολλοί ασχολούνται με το πώς να παρατείνουν τη ζωή τους, ενώ θα έπρεπε να τους απασχολεί πώς να τη διευρύνουν». – Λουτσιάνο ντε Κρεσέντσο

Απάθεια

Ο αφηγητής παραμυθιών είναι από τη φύση του «εμπλεκόμενος» στη ζωή. Δεν είναι απαθής θεατής της ζωής – της δικής του, των άλλων, του πλανήτη. Ό,τι συμβαίνει γύρω του τον αφορά. Αν δεν τον αφορά, δεν μπορεί να αφηγηθεί. Ο εγκλωβισμένος στον μικρόκοσμό του δεν μπορεί να αφηγηθεί την ανοιχτωσιά των παραμυθιών, την ανατροπή της μιζέριας, την ανατροπή της εγωπάθειας, την ανατροπή του φόβου. Δεν μπορεί να συγ-κινήσει και να συγ-κινηθεί. Ίσως έχει δίκιο ο Αμερικανός ψυχολόγος Ρόλλο Μέυ όταν λέει ότι στον αντίποδα της αγάπης δε βρίσκεται το μίσος αλλά η απά-

θεια. Στον αντίποδα της βούλησης δε βρίσκεται η αναποφασιστικότητα αλλά η μη εμπλοκή, η αποκοπή, η αποστασιοποίηση από τα σημαντικά της ζωής.

Απλότητα

Ας έχουμε στόχο την απλότητα, για να αφήσουμε περισσότερο χώρο στην ελευθερία. Για την αφήγηση δε χρειάζεται να μάθουμε πράγματα, αλλά μάλλον να ξεμάθουμε, να ξεκαθαρίσουμε, να πετάξουμε ό,τι είναι περιττό. Ας δεχτούμε να δείξουμε με ταπεινότητα αυτό που είμαστε, όχι αυτό που εκπαιδευτήκαμε να δείχνουμε, αναλαμβάνοντας πλήρως την ευθύνη. Ας έχουμε την τόλμη να υπηρετούμε τον λόγο του παραμυθιού χωρίς καμιά επιτήδευση, κανένα «δήθεν», καμιά έγνοια για το πώς θα μας κρίνουν οι άλλοι – γυμνοί και άοπλοι. Ο Χάιντεγκερ λέει πως η «γνώμη των άλλων» είναι η φυλακή της ύπαρξης.

Απώλεια

Άκουσα από την παραμυθού Ηλέκτρα Νέγκα ότι σε μια φυλή ιθαγενών της Τσιάπας, στα νότια του Μεξικού, εκεί στα χώματα των Μάγια όπου έγινε η επανάσταση των Ζαπατίστας, υπάρχει μια παράξενη συνήθεια. Στην καθημερινότητά τους, ό,τι κι αν κουβεντιάζουν, καταλήγουν με τη φρασούλα: «Κι ό,τι λείπει, λείπει...».

Μου φάνηκε μαγική η δύναμη που βρίσκεται σ' αυτές τις λίγες λέξεις.

Ας θυμηθούμε ότι η απώλεια είναι βασικό στοιχείο των μαγικών παραμυθιών που μιλάνε για συνεχείς μετακινήσεις και για όρια που θα πρέπει να ξεπεράσει ο ήρωας μόνο αν είναι έτοιμος γι' αυτό – αν έχει έρθει η κατάλληλη στιγμή, αλλιώς παραφυλάει ο θάνατος. Σ' αυτή την πάλη με τον «εύθετο χρόνο» υπάρχουν πράγματα που χάνονται, πράγματα που λείπουν, αλλά ο ήρωας ή η ηρωίδα αποδέχεται τις οδυνηρές απώλειες (σαν τη βασιλοπούλα του

«Καημού») κι αυτή η αποδοχή, που δεν είναι ποτέ παθητική, τον/την οδηγεί στην ουσιαστική ενηλικίωση. Σε συνθήκες καθημερινότητας, στην αθέλητη πάλη μας με τον χρόνο που τόσο σπάνια είναι «εύθετος», πάντα κάτι θα χαθεί, κάτι θα λείπει. Μόνο αν έχουμε επίγνωση ότι υπάρχουν απώλειες στη ζωή και κυρίως στις επί της ουσίας σχέσεις μας, ότι τίποτα δεν είναι δεδομένο και άφθαρτο, ότι κάποιες φορές υπάρχει κάτι που «δε μεγάλωσε», που δεν ειπώθηκε, που χάθηκε ανεξήγητα, θα μπορούμε να λάβουμε το δώρο να ζούμε πράγματα που ωριμάζουν μαζί μας και καρποφορούν.

Κακά τα ψέματα, κάποια «κεκτημένα» δεν αντέχουν τον χρόνο, δεν αντέχουν τα γηρατειά, δεν αντέχουν τον «ενήλικο» λόγο, δεν αντέχουν τον διάλογο, ίσως γιατί εμείς συχνά πυκνά δεν έχουμε το κουράγιο που έχουν οι ήρωες στα μαγικά παραμύθια. Δεν αντέχουμε να βουτήξουμε στα βαθιά, δεν αντέχουμε να περάσουμε δοκιμασίες, δε

θέλουμε να έχουμε απώλειες, θέλουμε μόνο χάρδια και κανακέματα, ενίσχυση και επιβράβευση, και παραμένουμε μικροί.

Ότι πάντα κάτι λείπει ισχύει για την αφήγηση (που είναι πάνω απ' όλα «σχέση»), όπως και για όλες μας τις σχέσεις, όλες μας τις αλλαγές, όλες τις «συναλλαγές», όλα τα σταυροδρόμια –είτε διαλέξαμε δρόμο και τα προσπεράσαμε είτε πισωγυρίσαμε–, όλους τους αποχαιρετισμούς –με ζωντανούς και πεθασμένους–, όλους τους μικρούς και μεγάλους χωρισμούς. Θέλοντας και μη θέλοντας, κάτι αφήνουμε πίσω, πάντα με φόβο μήπως είναι το «καλύτερο», κάτι υποδεχόμαστε, πάντα μ' ελπίδα ότι θα είναι το «καλύτερο», όμως η ζωή προχωράει «κι ό,τι λείπει, λείπει».

Αυτογνωσία

Στα μαγικά παραμύθια, όταν ο ήρωας είναι «αναζητητής», δηλαδή κάνει ένα μυητικό ταξίδι –όχι

χωρίς δοκιμασίες—, είναι σε αναζήτηση της γνώσης του εαυτού. Τι είναι η αυτογνωσία; Μια συνεχής αναζήτηση των κρυφών μας πτυχών, η ικανότητα να πιάνουμε στα πράσα τον εαυτό μας να κάνει ζαβολιές και να μην τον δικαιολογούμε με το «άααααλλο εγώ». Η αναζήτηση αυτή μάς οδηγεί στην επίγνωση και υπέρβαση ή αποδοχή των ορίων μας και στην αποδοχή του θανάτου. Είναι μια μετάβαση από το ατομικό ασυνείδητο στον εξωτερικό κόσμο – μια γέφυρα που η αμφισημία των παραμυθιών μάς επιτρέπει να περάσουμε ή να μην περάσουμε.

Ο Ανρί Γκουγκό λέει πως αυτογνωσία είναι το πέραςμα του ορίου που οδηγεί στον μαγικό μας κόσμο. Η σχέση μας με τον μαγικό μας κόσμο εκφράζεται μέσα από τις εικόνες του μαγικού παραμυθιού. Συνδέεται με την ικανότητά μας να συνομιλούμε με το παραμύθι σαν να ήταν ο δικός μας εσωτερικός κόσμος. Την ικανότητά

μας να μπορούμε να «βλέπουμε» τις μάγισσες, τις στρίγκλες, τις μοίρες, τους δράκους και τα ξωτικά, τους ζητιάνους και τις βασιλοπούλες που ζουν μέσα μας και να κάνουμε διάλογο μαζί τους. Όχι να βλέπουμε μέσα μας μονάχα βασιλόπουλα και βασιλοπούλες και μέσα στους άλλους μονάχα ζητιάνους, στρίγκλες και δράκους. Ας θυμηθούμε τον Γιουνγκ: «Ό,τι δε μας αρέσει στους άλλους, εξελίσσει την αυτογνωσία μας».

Αυτονομία

Στα μαγικά παραμύθια, όταν ο ήρωας είναι «θύμα», δηλαδή όταν υφίσταται συνεχείς δυσβάσταχτες δοκιμασίες, κάνει έναν αγώνα κατάκτησης της αυτονομίας που είναι ο βασικός στόχος του μαγικού παραμυθιού. Η αυτονομία είναι μια έμφυτη τάση αυτάρκειας και ελευθερίας και συγχρόνως κάτι επίκτητο, που κατακτιέται. Αυτόνομος είναι εκείνος που πιστεύει βαθιά ότι κανείς δεν του οφεί-

λει έπαινο, οικονομική στήριξη, συμπαράσταση, παρηγορία. Είμαι αυτόνομος σημαίνει ότι δεν απαιτώ χορηγία από κανένα – ούτε από τους γονείς (ως ενήλικας), ούτε από τα παιδιά, ούτε από τον σύζυγο, ούτε από τ' αδέρφια, ούτε από τους φίλους, την κοινωνία, τη ζωή την ίδια. Εκείνος που απαιτεί να έχει χορηγούς βρίσκεται στον αντίποδα του αυτόνομου – είναι επαίτης. Μια άλλη πτυχή της αυτονομίας είναι να μπορεί κάποιος να λειτουργεί προσφέροντας δώρα με ελεύθερη βούληση και χαρά, χωρίς να υποκύπτει στην πίεση του επαίτη και χωρίς να γίνεται, σε καμιά περίπτωση, ο ίδιος επαίτης, απαιτώντας (επαιτώντας) αντιπαροχή (ευγνωμοσύνη, υποτέλεια, αποδοχή...). Η επαίτεια είναι επικίνδυνη, γιατί είναι μεταδοτική.

Αφήγηση

Ο παραμυθιάς είναι ένα ζωντανό πλάσμα που, όταν αφηγείται, δεν προσφέρει θέαμα, ούτε καν ακρόαμα,

δεν προσφέρει καμιά χρήσιμη πληροφορία – προσφέρει δύναμη. Είναι αυτό δουλειά; Είναι τέχνη;

Η αφήγηση παραμυθιών είναι τέχνη, αλλά μια τέχνη που απαιτεί μια ιδιαίτερη ψυχική διάθεση. Αυτή η ψυχική διάθεση τρέφεται μ' ελαφράδα και ελευθερία και με την κατανυκτική ησυχία που έχουμε όταν σκύβουμε για να δέσουμε στον δεξή καρπό ενός παιδιού το κόκκινο και λευκό νήμα του «Μάρτη» (το λευκό είναι το πρωινό φως και το κόκκινο το καύμα του μεσημεριού).

Το νήμα των παραμυθιών προστατεύει όσους ακούνε (που πάει να πει ότι θέλουν να τους το δέσουμε στο χέρι) από τα καψίματα της ζωής. Χρειάζεται τεχνική για να δέσεις αυτό το διπλό νήμα που θυμίζει την αμφισημία των παραμυθιών; Για μένα, όχι. Μονάχα η κατάλληλη ψυχική διάθεση που θα κάνει αυτόν που του δένεις το νήμα να το κρατήσει πάνω του και να νιώσει άτρωτος κάτω από τον καυτό ήλιο.